

Archiefvormers en erflaters (3):

Prof. dr. M.F. Valkhoff, taalkundige

Het archief van het Zuid-Afrikahuis in Amsterdam bewaart allerlei documenten, oude foto's en vergeelde brieven. Gooi toch weg, wordt nogal eens gezegd als een zolder of studeerkamer geruimd moet worden. Doe dat niet te snel! Ook een enkele brief of foto kan iets interessants zeggen over de geschiedenis, personen of situaties van Zuid-Afrika.

Neem de paar brieven uit 1961, gevonden in een boek over de geschiedenis van het Afrikaans. Ze waren geschreven door prof. dr. Marius F. Valkhoff (1905-1980), die sinds 1951 hoogleraar Franse taal- en letterkunde was aan de Universiteit van de Witwatersrand, nadat hij eerder bijna twintig jaar had gedieneerd aan de Universiteit van Amsterdam. Hoe die brieven en dat boek elkaar vonden en in het Zuid-Afrikahuis belandden, is onbekend. Maar ook die brieven gaan over het ontstaan van het Afrikaans en zijn voor liefhebbers van het Afrikaans de moeite waard.

Oorsprong van het Afrikaans

Veel Nederlanders zien het Afrikaans als een leuk 'kindertaaltje'. Een soort vereenvoudigd Nederlands (*ek praat, ons praat*), met oude en nieuwe woorden als 'kombuis' en 'vuurhoutjie' plus natuurlijk 'baie' en de grappige herhaling 'nie... nie'. Maar hoe is het Nederlands tot Afrikaans geworden?

De taalkundigen waren vanaf het begin verdeeld. Volgens sommigen is het Afrikaans gewoon een jonger Nederlands, waarin allerlei eigenschappen en elementen van de Nederlandse dialecten een bijzondere ontwikkeling en plaats kregen, als gevolg van isolement, de geringe scholing van de Kaapse Boeren (dikwijls uit niet-Nederlandssprekende delen van Europa gekomen) en de dominantie van sprekers van enkele dialecten (het Zuid-Hollandse Hollands en het Vlaams bijvoorbeeld), en aangevuld met wat leenwoorden uit het Maleis en het Portugees (de talen van veel VOC-slaven).

Anderen wijzen op de invloed van de sociale en taalkundige context waarin het Nederlands zich tot Afrikaans ontwikkelde. Het Nederlands was weliswaar de taal van overheid, kerk en school aan de Kaap, en de alledaagse spreektaal van het mengmoesje van mensen met zeer diverse moedertaal en cultuur was ongetwijfeld ook Nederlands, maar dan wel een Nederlands dat behalve veel leenwoorden ook grammatica, woordvorming, zinsbouw en uitspraak overnam, en zo ontwikkelde zich het Afrikaans.

"Vreemde invloeden"

De tegenstelling tussen de twee richtingen wetenschappers was groot. Er was kennelijk meer aan de hand dan een methodestrijd. De paar brieven van Valkhoff leren dat. De Leuvense neerlandicus prof. dr. J.L. Pauwels publiceerde in 1959 een lezing over 'Het Afrikaans, dochters taal van het Nederlands'. Daarin loste hij het taalkundig probleem van de dubbele nega-

tie in het Afrikaans op aan de hand van het dialect van het Belgische district Aerschot. Dus: het Afrikaanse 'nie... nie' is gewoon Nederlands – tot vreugde van Afrikaner taalkundigen. Valkhoff was bekend met de Afrikaner taal- en letterkunde sinds hij in 1931 een jaar waarnemend hoogleraar Frans te Stellenbosch was geweest. Hij wist hoe de diverse Romaanse talen zich vanuit het Latijn hadden ontwikkeld, en met name ook welke rol creolisering in de ontwikkeling van het Portugees had gespeeld; hij had hier zelf recent enkele artikelen over gepubliceerd. Hij reageerde in mei 1961 dan ook heftig toen de Kaapse taalkundige H.J.J.M. van der Merwe voor de radio grote lof uitte voor Pauwels' 'Afrikaans, een dochter van het Nederlands'. In een brief aan G.S. Nienaber (neerlandicus aan de Universiteit van Natal), die evenals hij Pauwels' conclusie verwierp, schreef hij: 'Ek kan my voorstel dat taamlik naïewe geeste, soos die skrywer [Pauwels] self, en Afrikaanse taalgeleerdes wat na diachroniese taalsuiwerheid strewe (na analogie van ons "rassesuiwerheid"!), hierdeur baie getref is en nou aanneem dat die oorsprongsprobleem van *nie .. nie* in Afrikaans opgelos is. [...] Die gekompliseerde tale- en volkssituasie aan die Kaap in die 17e en die begin van die 18e eeu het Pauwels heeltemaal ontgaan. Dit lyk vir my baie snaaks dat bv. die 8% Vlaminge wat daar tussen 1657 en 1662 vryburger was, vir die dubbele ontkenning aanspraaklik sou gewees het: 1e. is dit glad nie seker dat hulle *almal* gebruik het nie, 2e lyk dit vreemd dat die andere koloniste hierdie on-Hollandse taalwending somer van 'n paar stamgenote oorgeneem het.' Aan Pauwels self schreef Valkhoff: 'Wanneer U studies leest geschreven door Afrikaanse taalgeleerden, moet U zich reken-schap geven dat zij tegelijkertijd een taalstrijd hebben moeten voeren, die nu gelukkig gewonnen is. Bovendien hebben de meesten van hen de neiging het (onbereikbare en trouwens niet bereikte!) ideaal der rassenzuiverheid op de taal over te brengen. [...] een neiging om vreemde invloeden op de taalontwikkeling te onderschatten of zelfs ontkennen. Dit laatste moet ik beslist als een onwetenschappelijke houding verwerpen.' In een reactie erkende Pauwels dat 'vreemde invloeden' gevolgen voor een taalontwikkeling kunnen hebben, maar verder ging hij slechts door op taalkundige aspecten. Valkhoff handhaafde in zijn antwoord zijn stelling: misschien zochten Afrikaners als S.P.E. Boshoff en D.B. Bosman te goeder trouw naar wetenschappelijke waarheid, maar hun werk was zwak en onjuist en zij verzetten zich tegen de sociologische benadering, met als gevolg dat onder het brede publiek 'het ideaal der rassenzuiverheid op de taal overgebracht' is.

Bron: Archief Zuid-Afrikahuis, Amsterdam, Collectie Diversen 66, Brieven van prof. dr. M.F. Valkhoff, 1961.